

พุทธปรัชญาในร่มมัจฉกัปปวัตตนสูตร

Buddhist Philosophy in Dhammacakkappavattanasutra

อภิญญวัฒน์ โพธิ์सान

Apinyawat Phosan

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Faculty of Humanities and Social Sciences

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Mahasarakham University

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เขียนขึ้นเพื่อแสดงพุทธปรัชญาในร่มมัจฉกัปปวัตตนสูตร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และตีความประเด็นและความคิดที่เกี่ยวข้องในบริบทช่วงก่อน และหลังการแสดงร่มมัจฉกัปปวัตตนสูตรของพระพุทธเจ้า โดยนำมาเชื่อมโยงกับการมีความหมาย วิธีการ แนวคิด และลักษณะความรู้ทางพุทธปรัชญา ที่วิเคราะห์ ถอดความออกมาจากนัยของร่มมัจฉกัปปวัตตนสูตร แล้วเขียนนำเสนอเป็นบทความ เพื่อสะท้อนให้เห็นกระบวนการทางปรัชญาของพระพุทธเจ้า

ผลการศึกษาพบว่า พุทธปรัชญาในร่มมัจฉกัปปวัตตนสูตร มีลักษณะเป็น กระบวนการทางปรัชญา โดยมีวิธีการ แนวคิด และลักษณะความรู้ในทาง พุทธปรัชญา วิธีการทางพุทธปรัชญาเริ่มจากการนำประสบการณ์เดิมของพระพุทธเจ้า ในการใช้ชีวิตฆราวาสที่สวดสวดสวดและมองเห็นโลกสวยงาม 29 ปี และการหนี ออกจากพระราชวังไปบวชบำเพ็ญทุกรกิริยาโดยทรมานร่างกายให้ลำบากเพื่อค้นหา ความจริงเป็นเป้าหมายถึง 6 ปี มาเสนอเป็นบทตั้งแก้ปัญหาชีวิตก่อน แล้วกล่าว วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดและแนวปฏิบัติสุดโต่งแบบกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลม ถานุโยคทั้ง 2 ให้เห็นว่า ไม่ควรข้องแวะ เพราะมีข้อบกพร่องหรือไม่ดีหลายประการ จากนั้นจึงนำเสนอทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือ มรรคมีองค์ 8 ว่าเป็นแนวคิด

และแนวปฏิบัติที่ดีกว่า เพราะทำให้เกิดดวงตาปัญญาและเกิดองค์ความรู้ในอริยสัจ 4 ได้ ทำให้ผู้ปฏิบัติตามถึงซึ่งความสงบแห่งกิเลส ความรู้ยังอริยสัจ 4 ความตรัสรู้ อริยสัจ 4 และการบรรลุถึงนิพพานได้ แนวคิดทางพุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ว่าด้วยอริยสัจ 4 ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว และเป็นความรู้ที่ทำให้โกณฑัญญะหนึ่งในปัญจวัคคีย์ ผู้สดับความจริงที่ตรัสแสดงแล้วนั้น ได้ดวงตาเห็นธรรมจนเป็นพระโสดาบัน จัดเป็นความรู้จริงที่บรรลุด้วยวิปัสสนาญาณ อันเป็นการรู้เห็นตามเป็นจริง ที่มีลักษณะวนครบ 3 รอบแห่ง สัจญาณ กิจญาณ กตญาณ ตามกิจในอริยสัจ 4 ข้อๆ ละ 3 รอบ จนมีอาการ 12 รอบ ($3 \times 4 = 12$) และความรู้ทางพุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ก็มีลักษณะเป็นแบบ “รู้เพื่อปฏิบัติ” หรือ “รู้เพื่อบอกสอนคนอื่นให้ปฏิบัติตาม” ในการนำมาแสดงต่อคนอื่น จนโกณฑัญญะรู้เห็นเป็นพยานของการรู้ความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วนั้นได้

คำสำคัญ : พุทธปรัชญา, อัมมจักกัปปวัตตนสูตร

Abstract

This scholarly article demonstrates the Buddhist philosophy in the Dhammacakkappavattanasutra by studying and understanding the key issues and ideas before and after the Buddha's Dhammacakkappavattanasutra teaching. They are associated with the meaning, techniques, concepts, and characteristics of knowledge in Buddhist philosophy, which are examined and transcribed from the implications of the Dhammacakkappavattanasutra, and then an article is created to reflect on the Buddha's approach in Buddhist philosophy. Buddhist philosophy in the Dhammacakkappavattanasutra is classified as a philosophical process having method, concept, and characteristic of knowledge, according to the findings of the study. The method of Buddhist philosophy began with establishing as a lemma for the Pañcavaccīyas (the group of five monks) the Buddha's original experiences in living a comfortable secular life and seeing the beautiful world for 29 years, and in escaping the royal palace to become a monk to perform every action by torturing the body to discover the truth for 6 years. Then He criticized the two extreme beliefs and practices, Kāmasukhallikānuyoga (Sensual Indulgence) and Attakilamathānuyoga (Self-Mortification), in order to demonstrate that they should be opposed due to their many defects or negative characteristics. He then introduced the intermediate way or Majjhimāpaṭṭipadā, also known as the Eightfold Path, as a superior concept and practice. Because it grants eyes of insight and builds a body of knowledge in the Four Noble Truths, enlightenment of the Four Noble Truths, and Nibbāna. The concept of Buddhist philosophy in Dhammacakkappavattanasutra is the Four Noble Truths that the Lord Buddha had already enlightened, as well as the understanding that Koṇḍañña, one of the Pañcavaccīyas, had the same vision of the Dhamma as Sotāpanna (Stream-

enterer). These Truths are categorized as real knowledge attained by Vipassanāñāṇa, which is real perception and insight with the characteristics of 3 complete cycles of 3 Āṇāpāśas, namely Saccañāṇa, Kiccañāṇa, Katañāṇa, following the Kiccās (functions) in the Four Noble Truths, 3 times each, until there are 12 cycles of Ākāras (symptoms) ($3 \times 4 = 12$). Then, the knowledge of Buddhist philosophy in Dhammacakkapavattanasutta is comparable to the style of “knowing to act” or “knowing to teach others to follow” in bringing to show others to know according to until Koṇḍañña, one of the Pañcavaggiyas, knows and sees it as evidence of knowing the Four Noble Truths that the Lord Buddha had already enlightened.

Keywords : Buddhist Philosophy, Dhammacakkapavattanasutta

บทนำ

พระพุทธเจ้า ได้ชื่อว่าเป็นทั้งพระศาสดาของพระพุทธศาสนาและเจ้าสำนักคิดทางปรัชญาคนสำคัญของอินเดียในสมัยโบราณ ผู้ได้นำเสนอวิธีการทางปรัชญา แนวคิดทางปรัชญา และลักษณะของความรู้ทางปรัชญา ที่เรียกว่า “พุทธปรัชญา” เอาไว้เพื่อให้ผู้คนได้รับรู้และนำเอาวิธีการทางพุทธปรัชญา แนวคิดทางพุทธปรัชญา และลักษณะของความรู้ทางพุทธปรัชญาไปใช้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนต่อไป แต่การจะค้นหาวิธีการทางปรัชญา แนวคิดทางพุทธปรัชญา และลักษณะของความรู้ทางพุทธปรัชญา ของพระพุทธเจ้าได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องวิเคราะห์จากพระสูตรสำคัญๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ ที่ต่อมาพระธรรมสังคณาจารย์ได้รวบรวมเอาไว้ในพระไตรปิฎก (วิ.มหา. (ไทย) 4/13-17/20-25) เพื่อให้ชาวพุทธได้ศึกษาเรียนรู้

พระสูตรสำคัญพระสูตรหนึ่งของพระพุทธเจ้า ก็คือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งถือเป็นเทศนาถ้อยคำแรกที่ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ ผู้เป็นนักบวชและผู้ยึดถือแนวคิดที่ว่า ต้องปฏิบัติตามแนวอรรถกถาญาณุโยค (การทรมานร่างกายให้ลำบาก) เท่านั้น จึงจะเกิดความรู้ที่แท้จริงขึ้นได้ อย่างอื่นไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ละแนวคิดสุดโต่งในทางปฏิบัติหันมาใช้แนวทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อการตรัสรู้ความจริงแห่งอริยสัจ 4 ได้อย่างที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้จริงแล้ว ผู้เขียนจึงเชื่อแน่ว่า เนื้อหาสาระของอัมมจักกัปปวัตตนสูตรตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระวินัยปิฎก (วิ.มหา. (ไทย) 4/13-17/20-25) นั้น ย่อมแฝงแง่มุมหรือทัศนคติว่าด้วยความหมาย วิธีการ แนวคิด และลักษณะของความรู้ทางพุทธปรัชญาเอาไว้อย่างแน่นอน

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงถูกเขียนขึ้นเพื่อค้นหาแง่มุมหรือทัศนคติเกี่ยวกับความหมาย วิธีการ แนวคิด และลักษณะของความรู้ในทางพุทธปรัชญา ตามที่ปรากฏแฝงอยู่ในสาระอันเป็นเนื้อหาของอัมมจักกัปปวัตตนสูตร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แยกแยะและตีความประเด็นที่เกี่ยวข้องและปะติดปะต่อความคิดในบริบทในช่วงก่อนและหลังการแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตรของพระพุทธเจ้าโดยนำมาเชื่อมโยงกับความหมาย วิธีการ แนวคิด และลักษณะของความรู้ในทางพุทธปรัชญา ที่วิเคราะห์ถอดความออกมาได้จากอัมมจักกัปปวัตตนสูตร จากนั้นจึงเขียนนำเสนอข้อมูลทั้งหมดออกเป็นบทความที่ว่าด้วยพุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร

พุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร

หลักการ แนวคิด และแนวทางปฏิบัติในพุทธปรัชญาตามที่ปรากฏในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่วิเคราะห์และตีความได้ จะสัมพันธ์กับภูมิหลังของพระพุทธเจ้าในช่วงก่อนการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ที่เริ่มจากการถูกพระเจ้าสุทโธทนะ พระราชบิดา ทรงทำให้ติดข้องอยู่กับทางโลก โดยการ “ทรงใช้ชีวิตอย่างหย่อน” ตามแนว “กามสุขัลลิกานุโยค” อยู่ยาวนานถึง 29 ปี และการ “ทรงปฏิบัติแบบลงมือทดลอง” ในทางธรรม โดยผ่านการศึกษาเรียนรู้กับคณาจารย์ท่านสำคัญในสมัยนั้นและทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาด้วยวิธีทรมานร่างกายให้ลำบากตามแนว “อัตตกิลมถานุโยค” ตามคำแนะนำของปัญจวัคคีย์เป็นเวลานานเกือบ 6 ปี แต่ในที่สุดก็ทรงเลิกการบำเพ็ญทุกกรกิริยา หันมาเสวยพระยาหารเพื่อให้กายกับจิตมีความสมดุลกัน จากนั้นจึงทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตตามแนวอานาปานสติและเกิดแนวทางปฏิบัติสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ตามหลักมรรคมีองค์ 8 ขึ้น เมื่อได้ทรงระลึกถึงแนวทางปฏิบัติของการทำสมาธิจนได้ปฐมฌานในช่วงวัยเด็กที่เคยเสด็จไปในงานอุปสมถกรรมณชาขวัญกับพระบิดา และการได้ทรงสดับเนื้อเพลงที่มีสาระสำคัญว่าด้วย “พิน 3 สาย” อจากนักร้องหญิงฉัพพณในหมู่บ้านใกล้เคียงที่เดินขับร้องให้ทรงได้ยิน (มนต์ ทองซัซ. 2530 : 58) จนสามารถได้ตรัสรู้ความจริงแห่งอริยสัจ 4 ได้ในที่สุด และได้ทรงนำไปแสดงให้ปัญจวัคคีย์ได้เข้าใจตามแนวนัยแห่งอัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันจะท่อนให้เห็นถึง “ความหมาย วิธีการ แนวคิด และลักษณะของความรู้ในทางพุทธปรัชญา” อย่างเป็นกระบวนการทางพุทธปรัชญา ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าววิเคราะห์และตีความแล้วจึงเชื่อมโยงความคิดให้เห็นเป็น “พุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ได้ต่อไป

1. ความหมายของพุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร

การจะเข้าใจ “ความหมายของพุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ได้ชัดเจน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงความหมายของปรัชญาที่นิยมนิยามกันทั่วไปมาศึกษาประกอบก่อน ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงจะแบ่งกล่าวเนื้อหาในหัวข้อนี้ออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ความหมายของปรัชญาทั่วไป และ 2) ความหมายของพุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ดังนี้

1.1 ความหมายของปรัชญาทั่วไป

ปรัชญา ในภาษาไทย เป็นศัพท์บัญญัติที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ (พระองค์วรวงศ์) ทรงคิดขึ้นเพื่อแปลคำว่า Philosophy ในภาษาอังกฤษ (กิริติ บุญเจือ. 2541 : 1) แต่ว่าโดยรูปศัพท์แล้ว ทั้งสองคำนี้มีความหมายต่างกัน คือ Philosophy เป็นภาษาอังกฤษที่มาจากคำศัพท์ 2 คำ คือ Philos ที่แปลว่า ความรัก (love) กับ Sophia ที่แปลว่า ความรอบรู้ (wisdom) รวมกัน จึงแปลว่า **ความรักในความรอบรู้** โดยสื่อความหมายถึงการชอบแสวงหาความรู้ต่าง ๆ โดยใช้วิธีการสงสัยและตั้งคำถาม จากนั้นจึงหาคำตอบจนได้คำตอบเป็นที่พอใจระดับหนึ่งแล้วจึงหยุดแสวงหา ความรู้ที่ได้จึงปรัชญาเป็น **“ความรู้เพื่อความรู้”** เท่านั้น ที่ถือว่าเป็นลักษณะของปรัชญาตะวันตกทั่วไป ส่วน ปรัชญา ในภาษาไทย เป็นคำที่มาจากคำภาษาสันสกฤต 2 คำ คือ **ปร** ที่แปลว่า ชัดเจน กับ **ชญา** ที่แปลว่า ความรู้ รวมกันจึงแปลว่า **ความรู้ชัดเจน** โดยสื่อความหมายถึงความรู้ที่เกิดขึ้นหลังสิ้นความสงสัยแล้ว ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นแล้วนั้นๆ จะมิใช่เป็นความรู้เพื่อรู้ อย่างปรัชญาตะวันตก แต่ว่าเป็น **“ความรู้เพื่อการปฏิบัติหรือสอนให้ปฏิบัติตาม”** อันถือว่าเป็นลักษณะของปรัชญาตะวันออกโดยทั่วไป (อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน. 2553 : 34) อันคำว่า **“ปรัชญา”** ในภาษาสันสกฤต ก็จะมี ความหมายตรงกับภาษาบาลีว่า **“ปัญญา”** ซึ่งมีลักษณะสำคัญในเชิงมนทัศน์นี้ก็คือ **“ความรู้”** กับ **“สิ่งที่รับรู้”** ตรงกัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 นิยาม **“ปรัชญา”** ไว้ว่า หมายถึง “วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง” (2556 : 714) โดยปรัชญาจะทำหน้าที่สืบเสาะหาความรู้เกี่ยวกับความจริงของสรรพสิ่งที่ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คือ ว่าโดยความหมายแล้ว ปรัชญาเป็นเรื่องของความรู้หรือปัญญาที่เสาะแสวงหาความรู้หรือความจริงของสิ่งต่างๆ ตั้งแต่ความจริงระดับสามัญขั้นต้นไปจนถึงความจริงขั้นสูงสุดหรืออันติมสัจจะ (Ultimate Reality) โดยปรัชญาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ในการค้นหาความจริงของสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความอยากรู้ของตัวมนุษย์เอง ว่ากันว่าพิทากอรัส (Pythagoras) เป็นชาวกรีกคนแรกที่ใช้คำว่า philosophy จึงทำให้ผู้คนเรียกท่านว่าเป็น**ผู้มีปัญญารอบรู้** แต่ท่านปฏิเสธในแง่นี้ โดยกล่าวว่า ความรอบรู้หรือปัญญาเป็นเรื่องของพระเจ้าเท่านั้น ส่วนมนุษย์

เป็นได้ก็เป็นเพียงแค่ “ผู้รักในความรอบรู้หรือปัญญา” หรือ “ผู้รักในการแสวงหาความรอบรู้” (philosopher) เท่านั้น (อ้างใน สถิต วงศ์สุวรรณ. 2543 : 4)

ตีตัส (Titus) และคณะ ได้ประมวลความหมายของปรัชญา (philosophy) เอาไว้ว่า ปรัชญา คือ : 1) ทศนะความเชื่อถือที่มีต่อชีวิตและโลก โดยเป็นการพยายามเข้าใจสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติหรือเอกภพ รวมทั้งความเป็นอยู่และความเป็นไปในชีวิตและแก่นแท้ของธรรมชาติและชีวิต 2) กระบวนการตรึงตรองและวิพากษ์วิจารณ์ทัศนคติและความเชื่อพื้นฐาน โดยเป็นกระบวนการคิด ใช้เหตุผลตรวจสอบความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่เดิมว่า มีเหตุผลหรือนำเชื่อถือหรือไม่ เพื่อฝึกให้มีความเชื่อมั่น มีหลัก มีความคิดเป็นของตนเอง และสามารถอธิบายให้คนอื่น ๆ มองเห็นและเข้าใจได้ว่า ที่เชื่ออย่างนั้นๆ ก็เพราะมีเหตุผลเป็นอย่างไร 3) ความพยายามที่จะเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างแบบรวมๆ จึงทำให้มีโลกทัศน์ที่เป็นระบบ และ 4) การวิเคราะห์ภาษาด้วยเหตุผลและทำความเข้าใจของศัพท์และมโนทัศน์ให้ชัดเจน โดยมุ่งให้รู้จักคิดและใช้เหตุผลวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อหาคำตอบสำหรับปัญหาต่างๆ เป็น (Harold H. Titus, et all. 1997 : 10-11)

ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์ (ม.ป.ป. : 12-13) นิยาม “ปรัชญา” ว่าเป็นวิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริงของสิ่งต่างๆ ในโลก โดยพยายามค้นหาเหตุผลความรู้ที่แท้จริงแน่นอน ที่สามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ และเป็นวิชาที่แสดงออกให้เห็นถึงความคิดและวิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์ด้วย เพราะนักปรัชญามีอิสระที่จะคิด ค้นคว้าสิ่งต่างๆ ตามประสบการณ์ ความเชื่อ และความยึดถือแห่งตน

สถิต วงศ์สุวรรณ (2543 : 7) ได้สรุปความหมายของ “ปรัชญาทั่วไป” เอาไว้ว่า ปรัชญาเป็นวิชาว่าด้วยแนวความคิดอันเกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ สังคม และโลกมนุษย์ เป็นการแสดงปัญญา ความคิด ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นด้านใดๆ และช่วยอธิบายสรรพสิ่งว่า เป็นมาเป็นไปอย่างไร โดยเป็นวิชาที่ศึกษาเรื่องมนุษย์ โลก ธรรมชาติ และชีวิตแบบรวมๆ พยายามประมวลเหตุการณ์และความรู้ต่างๆ เพื่อหาข้อยุติที่แน่นอน โดยมีได้เป็นเรื่องของความรู้อย่างเดียว แต่ยังได้พยายามค้นคว้าเพื่อแสวงหาความจริงและความรู้ที่แน่นอนที่สามารถอธิบายด้วยเหตุด้วยผลได้ด้วย

1.2 ความหมายของพุทธปรัชญาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

พุทธปรัชญา เป็นสาขาหนึ่งของ “ปรัชญาอินเดีย” (Indian Philosophy) โดยเป็นสำนักคิดทางปรัชญาที่จัดอยู่ในกลุ่มสำนักคิดที่แสดงทัศนะหรือแนวคิดทางปรัชญาที่อยู่นอกแนวทางของคัมภีร์พระเวท ที่ได้ชื่อว่าเป็น “ศูนย์กลางของปรัชญาและศาสนาทั้งหมดของอินเดีย” และเป็น “พื้นฐานของการวิพากษ์วิจารณ์” เกี่ยวกับทัศนะ แนวคิด และแนวปฏิบัติของสำนักคิดต่างๆ ที่ยืนยันในความถูกต้องของคัมภีร์พระเวทตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาว่า มีข้อบกพร่องจากนั้นจึงนำเสนอทัศนะหรือแนวคิดทางปรัชญาที่ดีกว่าโดยพระพุทธเจ้า พระสาวก และนักปราชญ์พุทธในยุคหลัง (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. 2535 : 4-5) จึงทำให้เกิดทัศนะหรือแนวคิดทางพุทธปรัชญาอย่างเป็นระบบขึ้นในอินเดียโบราณ

พุทธปรัชญา ตามที่ปรากฏอยู่ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (วิ.มหา. (ไทย) 4/13-17/20-25) มีนัยของความเป็น “กระบวนการทางปรัชญา” ที่จะต้องปฏิบัติหรือกระทำในการแสวงหาการรู้ความจริงที่ค้นหาพบและการเผยแพร่การรู้ความจริงที่รู้แล้วเพื่อให้คนอื่น ๆ ได้รู้เห็นตามอย่างมี “วิธีการ แนวคิด และลักษณะของความรู้” ในลักษณะเป็นกระบวนการทางพุทธปรัชญา คือ 1) มีวิธีการถูกต้องในการแสวงหาการรู้ความจริงให้ได้พบเจอ โดยใช้แนวทางปฏิบัติสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา อันได้แก่ มรรคมีองค์ 8 เท่านั้น แต่ว่าให้หลีกเลี่ยงจากแนวทางปฏิบัติสุดโต่ง 2 แนวทาง (เทว อนาคตา) คือการสุขัลลิกานุโยคกับอัสติกนิมิตตานุโยค 2) มีการรู้เห็นแจ่มแจ้งตามความเป็นจริง (ยถาภูตญาณทสสนั) จนเกิดเป็นแนวคิดทางพุทธปรัชญาขึ้นด้วยตาปัญญา (จกขุกรณี) และรู้เห็นแจ่มแจ้งจนเป็นองค์ความรู้แห่งความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 (ญาณกรณี) ที่มีลักษณะรู้แบบวน 3 รอบ (ติปริวัฏฏ) แห่งสัจญาณ กิจญาณ และกตญาณ ในองค์อริยสัจ 4 จนมีอาการนับได้ถึง 12 อาการ (ทวารทสการั) จึงจะถือว่ามีความรู้ทางพุทธปรัชญาได้แท้จริง และ 3) มีลักษณะความรู้ทางพุทธปรัชญาเป็นไปแบบรู้เพื่อปฏิบัติหรือบอกสอนคนอื่นให้รู้จริงจนเป็นพยานรู้เห็นตามได้ด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า ปรัชญาทั่วไป มุ่งหมายถึงความรู้หรือแนวคิดที่ค้นพบแล้วโดยนักปรัชญาผู้ได้ชื่อว่าเป็น “ผู้รักในความรู้” หรือ “ผู้รักในการแสวงหาความรู้หรือปัญญา” ที่เริ่มต้นการแสวงหาความรู้หรือความจริงที่ต้องการรู้แห่งตนโดยใช้ความสงสัยหรือการตั้งคำถามเป็นจุดเริ่มต้น จากนั้นจึงแสวงหาคำตอบจนค้นพบหรือลึ้นสงสัยได้แล้ว ก็จะได้ว่าตนมีความรู้หรือมีปรัชญาเกิดขึ้นในตนแล้ว ก็จะหยุดหาคำตอบ หรือทำการเผยแพร่ทัศนะหรือแนวคิดทางปรัชญาของตนนั้นให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้ แต่ัวเมื่อเผยแพร่ทัศนะหรือแนวคิดทางปรัชญาของตนแล้ว คนอื่น ๆ จะเชื่อตามหรือจะปฏิบัติตามทัศนะหรือแนวคิดทางปรัชญา ของตนนั้น ๆ หรือไม่ มีไ้เป้าหมายของนักปรัชญาโดยทั่วไปแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ ลักษณะความรู้ทางปรัชญาทั่วไปจึงเป็นไปในเชิงลักษณะแบบ “รู้เพื่อรู้” มิใช่ “รู้เพื่อปฏิบัติหรือบอกสอนให้คนอื่นปฏิบัติตาม” แต่พุทธปรัชญาตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีนัยแห่งความเป็น “กระบวนการทางปรัชญา” ที่ต้องมี “วิธีการ แนวคิด และลักษณะความรู้ทางปรัชญา” และในความเป็นระบบปรัชญาอันเดียวที่จะไม่สามารถแยกความเป็นปรัชญาออกจากศาสนาได้อย่างชัดเจนเลยนั้น แนวคิดที่เป็นองค์ความรู้ทางพุทธปรัชญา ก็จะมีลักษณะเป็นแบบ “รู้เพื่อปฏิบัติ” เป็นการใ้มุมมองและกระบวนการที่นิยามโดยนักปรัชญาตะวันตก มาใช้ศึกษาพระพุทธศาสนาในแง่เป็นพุทธปรัชญา ด้วยเหตุนี้ การบอกสอนแนวคิดหรือองค์ความรู้ทางพุทธปรัชญาที่รู้แล้วแก่คนอื่น ๆ เพื่อให้คนอื่นได้รู้เห็นเป็นพยานตามตน ดูจะเป็นเงื่อนไขจำเป็นอันจะทำให้ผู้มีความรู้ทางพุทธปรัชญานั้น ๆ ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีองค์ความรู้ทางพุทธปรัชญาที่รู้แล้วนั้นอย่างแท้จริง เหมือนอย่างทีพระพุทธเจ้าทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่มีผลทำให้โกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ ได้รู้เห็นความจริงจนเกิดดวงตาปัญญาเป็นพยานรู้เห็นความจริงตามพระพุทธเจ้าได้

2. วิธีการทางพุทธปรัชญาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

สำนักคิด (Schools of thought) ในปรัชญาอินเดีย มีวิธีการทางปรัชญา (Method of Philosophy) เป็นแบบฉบับของตนเอง ดังที่ทองหล่อ วงษ์ธรรมานักวิชาการด้านปรัชญาอินเดีย (2535 : 6) ได้กล่าวไว้ว่า นักคิดผู้ให้กำเนิดสำนักคิด

ในอินเดียส่วนใหญ่ จะเริ่มต้นการสร้างแนวคิดทางปรัชญาของตนขึ้น โดยมีวิธีการเริ่มจากการศึกษาทัศนะและแนวคิดของสำนักคิดอื่น ๆ อย่างรอบคอบและสอบสวนใคร่ครวญอย่างถี่ถ้วนเสียก่อน แล้วจึงค้นคว้าหาหลักความจริงที่จะนำมาคัดค้านหรือโต้แย้งทัศนะหรือแนวคิดของสำนักคิดอื่น ๆ ที่เห็นว่า ไม่ถูกต้อง ซึ่งวิธีการอย่างนี้ก็จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ทางแนวคิด คือการถกเถียงทางปรัชญาขึ้น โดยนักปรัชญาในอินเดียส่วนใหญ่จะวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ โต้แย้ง และกล่าวถึงทัศนะต่าง ๆ ทางปรัชญาของสำนักคิดอื่น ๆ เสียก่อน แล้วจึงคิดค้นและตั้งทฤษฎีทางปรัชญาของตนเองขึ้นมา จากนั้นก็จะปฏิเสธทัศนะทางปรัชญาของสำนักคิดอื่น ๆ และท้ายที่สุดก็จะตั้งสำนักคิดทางปรัชญาของตนเองขึ้นเพื่อทำการวิพากษ์วิจารณ์และการพิสูจน์ทัศนะทางปรัชญาของตนๆ ให้เห็นว่า ดีกว่าสำนักคิดอื่น ๆ ต่อไป วิธีการทางปรัชญาอย่างนี้ที่กล่าวนี้ ก็สอดคล้องกับข้อเสนอที่ สุนทร ฌ รั้งษี นักวิชาการด้านปรัชญาอินเดียที่มีตำแหน่งถึงระดับศาสตราจารย์ (2545 : 4-5) ได้กล่าวไว้ว่า สำนักคิดทางปรัชญาในอินเดีย ก่อนจะเสนอแนวคิดทางปรัชญาของตนเองขึ้นมานั้น จะมีวิธีการทางปรัชญา 3 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาแนวคิดทางปรัชญาของนักปรัชญาคนอื่นหรือระบบอื่นๆ ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้และเสนอแนวความคิดของพวกเขาขึ้นๆ ขึ้นเป็นบทตั้งให้เห็นได้ก่อน ถือเป็นขั้นตอนที่เรียกว่า **“ปुरुषบิกษ์”** 2) เมื่อเสนอแนวความคิดของคนอื่นขึ้นมาแล้ว จากนั้นก็ทำการวิพากษ์วิจารณ์ว่า แนวความคิดเช่นนั้นๆ ของคนอื่นหรือสำนักคิดอื่นๆ มีจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องอย่างไร และมีความหมายสมควรแก่การยอมรับได้หรือไม่ ขั้นตอนของการวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดอื่นอย่างนี้ เรียกว่า **“ขัณฑนะ”** และ 3) เมื่อได้ยกทัศนะของคนอื่นหรือสำนักคิดอื่นขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์และชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องแล้ว ก็จะเสนอแนวความคิดทางปรัชญาของตนขึ้น พร้อมกับทำการพยายามอธิบายให้เห็นว่า ทัศนะอันเป็นแนวคิดทางปรัชญาของตนนั้นๆ ปราศจากข้อบกพร่องและเป็นทัศนะที่ดีและถูกต้องกว่าสำนักคิดอื่น ๆ ใดๆ ซึ่งขั้นตอนของการเสนอทัศนะทางปรัชญาของตนเองขึ้นอย่างนี้ เรียกว่า **“อุตตรบิกษ์”**

วิธีการทางปรัชญาของนักปรัชญาอินเดียทั้ง 3 ขั้นตอนเช่นที่กล่าวนั้น ได้ทำให้เกิดข้อโต้แย้งหนึ่งขึ้น ก็คือ ในระบบแนวคิดทางปรัชญาของอินเดียนั้น นอกจากจะมีแนวคิดทางปรัชญาของสำนักคิดตนเป็นการเฉพาะแล้ว ก็ยังมีแนวคิดทางปรัชญาของสำนักคิดอื่นและคำวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดอื่นๆ ให้เห็นได้ด้วย

ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวในหัวข้อก่อนแล้วว่า พุทธปรัชญาเป็นสำนักคิดหนึ่งของ “ปรัชญาอินเดีย” (Indian Philosophy) ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าในฐานะ “เจ้าสำนักคิดทางพุทธปรัชญา” และ “พระศาสดาของพุทธศาสนา” จึงนำประสบการณ์ทางโลกของการใช้ชีวิตครองฆราวาส ขณะอยู่เป็นเจ้าชายแห่งศากยวงศ์ ผู้ที่ติดอยู่ในความสนุกสนานเพลิดเพลินและความสละสลวยของชีวิตตามแนวงามสุขัลลิกานุโยคที่ถูกประกอบสร้างขึ้นให้เป็นมายาคติ (เรื่องสร้างขึ้นเพื่อให้เห็นตามความมุ่งหมาย แต่จะจริงหรือไม่จริงเป็นอีกเรื่อง) โดยพระราชบิดาอยู่นานถึง 29 ปี และประสบการณ์แห่งการลองผิดลองถูกของการเรียนรู้และการปฏิบัติบำเพ็ญทุกกรกิริยาตามแนวอัสตติกมถานุโยคอยู่เกือบ 6 ปีในการออกแสวงหาความจริงเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ รวมทั้งประสบการณ์ของการปฏิบัติทางจิตตามแนวทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ภายหลังทรงเลิกละการปฏิบัติตามแนวอัสตติกมถานุโยคนั้นแล้วจนได้ทรงค้นพบความจริงที่ทำให้หลุดพ้นได้สำเร็จ และประสบการณ์ของการทรงพบเห็นและเรียนรู้การสร้างแนวคิดทางปรัชญาโดยทรงใช้วิธีการทางปรัชญาอินเดียในสมัยก่อนพุทธกาลและสมัยพุทธกาล มาบูรณาการใช้เป็นวิธีการทางพุทธปรัชญาของพระองค์เอง ดังจะเห็นการสื่อแนวคิดนี้ได้ชัดเจนจากข้อความในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มหาวรรคพระวินยปิฎก ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ที่สุดโต่ง 2 อย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ คือ 1) กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นของต่ำ (หীন) เป็นกิจกรรมของชาวบ้าน (คัมภี) เป็นเรื่องของปุถุชน (ปุถุชนิก) ไม่ประเสริฐ (อนริย) ไม่มีประโยชน์ (อนตถสณฺหิต) และ 2) อัสตติกมถานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ (ทุกข์) ไม่ประเสริฐ และไม่มีประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุดโต่ง 2 อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ (จกขุกรณี) ก่อให้เกิดญาณ (ญาณกรณี) เป็นไปเพื่อความสงบ (อุปสมาย) เพื่อความรู้ยิ่ง (อภิณฺณาย) เพื่อความตรัสรู้ (สมโพธาย) เพื่อพระนิพพาน (นิพพานาย)

ภิกษุทั้งหลาย ก็มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพานนั้น... ก็ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละ คือ 1) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) 2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) (วิ.มหา. (ไทย) 4/13/20-21)

จากข้อความที่กล่าวข้างบนนี้ มีนัยที่สื่อสะท้อนให้เห็นถึง **“วิธีการทางพุทธปรัชญา”** ที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้เพื่อสร้างแนวคิดทางพุทธปรัชญาของพระองค์ขึ้น และการทรงบอกแก้ปัญหาด้วยใจให้ได้รับรู้และเข้าใจเพื่อการก่อเกิดผลทางปฏิบัติขึ้น คือ **“รู้เห็นความจริงตามเป็นจริง”** (ยถาภูตญาณทสฺสนํ) ตามเนื้อหาสาระที่ ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ดังที่ผู้เขียนจะวิเคราะห์ตามแนวนัยของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรให้เห็นได้ ดังนี้

วิธีการทางพุทธปรัชญาที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้เพื่อการสร้างระบบความคิดทางพุทธปรัชญาของพระองค์ขึ้น ตามนัยที่ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มี 3 ขั้นตอนสำคัญ คือ :

1) ขั้นตอนของการมี **“ประสบการณ์ในอดีต”** ที่เป็นบทเรียนรู้ในชีวิต การครองเรือนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงเคยหมกมุ่นในกามสุขขณะอยู่เป็นเจ้าชายในพระราชวังนานถึง 29 ปีและการลองผิดลองถูกในชีวิตของการออกบวชเพื่อเรียนรู้อยู่ในสำนักอาจารย์และการบำเพ็ญทุกกรกิริยาโดยวิธีทรมานร่างกายให้ลำบาก เพื่อหวังค้นพบความจริงจนได้หลุดพ้นจากทุกข์เกือบ 6 ปี ทำให้ทรงมีความรู้และความเข้าใจแจ่มแจ้งต่อประสบการณ์ทางปฏิบัติทั้ง 2 แนวทางอย่างชัดเจนและแจ่มแจ้งในประสบการณ์นั้นๆ แล้วทรงนำแนวคิดและแนวทางปฏิบัติทั้ง 2 แนวทางนั้นๆ มาเสนอเป็นบทตั้งให้ปัญหาคือได้เห็นในเชิงมนโถกเสียก่อน คือ

1) **กามสุขัลลิกานุโยค** ที่เป็นเรื่อง “การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย” อันเป็นการใช้ชีวิตที่ย่อหย่อนเกินไปในการเป็นอยู่ที่พระเจ้าสุทโธทนะ พระราชบิดาของพระพุทธองค์ ประกอบสร้างขึ้นให้เป็นมายาคติเพื่อหวังให้พระองค์ทรงติดอยู่ในกามสุข ทรงมองโลกสวยงาม และทรงอยู่ครองสมราวดาสนเป็นพระเจ้าจักรพรรดิได้ในที่สุด ที่ถือว่าเป็นความจริงตามที่พระราชบิดาทรงหวังให้เป็น มิใช่ความจริงตามที่เป็นจริง และ 2) **อตตกิลมณานุโยค** ที่เป็นเรื่อง “การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน” เป็นการใช้ชีวิตทางปฏิบัติที่ตั้งเคร่งครัดเกินไปที่นักบวชในสมัยนั้นนิยมปฏิบัติและเชื่อถือกันในฐานะเป็นมรรควิธีเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย คือความหลุดพ้นทางจิต (โมกษะหรือไภวรัลย์) ได้ ปัญจวัคคีย์ที่มาปรณิบัติรับใช้พระองค์อยู่ในช่วงการบำเพ็ญทุกรกิริยานั้น ก็เชื่อถือในแนวทางปฏิบัติแบบอตตกิลมณานุโยคว่า จะทำให้สามารถบรรลุถึงความหลุดพ้นทางจิตอันเป็นเป้าหมายได้ จึงสนับสนุนและแนะนำพระพุทธองค์ให้ปฏิบัติอยู่ในวิธีทรมานร่างกายให้ลำบาก หรืออตตกิลมณานุโยคในรูปแบบต่างๆ แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเห็นว่า มิใช่แนวทางปฏิบัติที่จะทำให้หลุดพ้นตามคตินิยมนั้นได้เลย จึงทรงหันมาเสวยพระกระยาหารและบำเพ็ญเพียรทางจิตตามแนวทางสายกลาง ก็จึงทำให้ปัญจวัคคีย์ที่เชื่อมั่นในอตตกิลมณานุโยคนั้นไม่พอใจ โดยมองว่า ทรงเวียนมาเป็นคนมักมากในการบริโภค จึงหนีไปอยู่ที่ป่าอสิปตมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี แคว้นกาฬี

2) ขั้นตอนของการ “กล่าววิพากษ์วิจารณ์” ต่อระบบแนวคิดและแนวปฏิบัติตามธรรมเนียมนิยมของสำนักคิดทางปรัชญาในสมัยนั้น คือ **กามสุขัลลิกานุโยค** เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติทางปรัชญาที่สำคัญของสำนักปรัชญาจรวาก ปุถุภักจายณะ และอชิตเกสสัมพล และ**อตตกิลมณานุโยค** เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติทางปรัชญาของสำนักปรัชญาเซนหรือไชนะ (เน้นทรมานร่างกายให้ลำบาก) และสำนักปรัชญาพรหมณ์-ฮินดูบางสำนัก (เน้นการบำเพ็ญตบะเพื่อให้พระเจ้าพอใจ และประทานสิ่งที่ต้องการให้ตามปรารถนา) โดยชี้ให้เห็นว่า แนวคิดและแนวปฏิบัติในระบบความคิดที่อ้างถึงนั้นไม่ดีและมีข้อบกพร่องอย่างไร และตามนัยที่ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (วิ.มหา. (ไทย) 4/13/20) ก็เห็นได้ชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดและแนวปฏิบัติที่สุดโต่งแบบกามสุขัลลิกานุโยค

และอรรถกถาอธิบายอย่างแรงให้บัญญัติได้เห็น และบอกให้หลีกเลี่ยง ไม่ข้องแวะ โดยการไม่ให้นำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุถึงการหลุดพ้นจากทุกข์ตามที่เชื่อถือกันอยู่ในอินเดียสมัยโบราณ ดังนี้

(1) **กามสุขัลลิกานุโยค** เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงวิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นว่า มีข้อบกพร่องในแนวคิดและแนวปฏิบัติ 5 ประการ คือ 1) **เป็นของต่ำ (หิโน)** คือไม่ดีหรือลามก 2) **เป็นกิจกรรมของชาวบ้าน (คัมโม)** คือเป็นเรื่องที่ชาวบ้านผู้ครองเรือนในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และเมืองหลวง ทั่วไปปฏิบัติกัน 3) **เป็นเรื่องของปุถุชน (ปฏุชฺชนิก)** คือเป็นเรื่องที่ผู้คนที่ยังมีกิเลสหนาพากันประพฤติปฏิบัติกันอยู่เนืองๆ ในทุกแห่งที่ ซึ่งไม่สามารถทำให้เป็นอริยบุคคลได้เลย 4) **ไม่ประเสริฐ (อนริโย)** คือไม่เป็นของบริสุทธิ์ ไม่เป็นของสูงสุด หรือไม่เป็นของประเสริฐในสายตาพระอริยะ และ 5) **ไม่มีประโยชน์ (อนตฺตสฺสฺสฺสฺส)** คือไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลในทางพัฒนาจิตและนำประโยชน์สุขมาให้แก่ผู้ที่เหมาะสมในวัฏฏคามและกิลเลสคามได้แท้จริง

(2) **อรรถกถาอธิบาย** เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงวิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นว่า มีข้อบกพร่องในแนวคิดและแนวปฏิบัติ 3 ประการ คือ 1) **เป็นทุกข์ (ทุกฺโข)** คือนำความทุกข์ยากลำบากทางกายมาให้แก่ตนโดยวิธีนอนอยู่บนหนามและอดอาหารเป็นต้นเช่นนั้น 2) **ไม่ประเสริฐ (อนริโย)** คือไม่เป็นของบริสุทธิ์ ไม่เป็นของสูงสุด หรือไม่เป็นของประเสริฐในสายตาพระอริยะทั่วไป และ 3) **ไม่มีประโยชน์ (อนตฺตสฺสฺสฺส)** คือไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลในทางพัฒนาจิตและนำประโยชน์สุขมาให้แก่ผู้ที่ทรมานร่างกายให้ลำบากโดยวิธีบำเพ็ญทุกรกิริยารูปแบบใดๆ ได้เลย

3) ขั้นตอนของการ “**นำเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติทางปรัชญา**” ของสำนักคิดพุทธปรัชญาของพระพุทธองค์ขึ้น ในแง่ว่า สำนักคิดของพระองค์มีแนวคิดและแนวปฏิบัติทางปรัชญาดีกว่าแนวคิดและแนวปฏิบัติทางปรัชญาทั้ง 2 สายที่ทรงวิพากษ์วิจารณ์แล้วนั้นอย่างไร และตามนัยที่ปรากฏในธรรมจกกับปวัตตนสูตร (วิ.มหา. (ไทย) 4/13/20) ก็เห็นได้ชัดเจนว่า พระพุทธเจ้า เมื่อได้ทรงวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดและแนวปฏิบัติที่ผิดแบบกามสุขัลลิกานุโยคและ

แบบอรรถกถาญาณุโยคให้ปัญญาคือได้เห็นชัดในเชิงมโนทัศน์แล้ว ก็ได้ทรงเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบทางสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” อันได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย 1) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) 2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) (วิ.มหา. (ไทย) 4/13/21) ตามแนวคิดและแนวปฏิบัติของสำนักพุทธปรัชญา โดยทรงอธิบายและยืนยันแนวคิดและแนวปฏิบัติเชิงมโนทัศน์ให้เห็นได้ว่า “ดีกว่า” ในแง่ว่า แนวคิดและแนวปฏิบัติแบบมัชฌิมาปฏิปทาที่ทรงค้นพบแล้วนั้น เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้ว คือทรงค้นพบผ่านประสบการณ์ของการทดลองปฏิบัติเชิงประจักษ์มาแล้วว่า เป็นปฏิปทาหรือแนวปฏิบัติที่ก่อให้เกิดทุกข์ (ดวงตาปัญญา) ก่อให้เกิดญาณ (องค์ความรู้ว่าด้วยความจริงแห่งอริยสัจ) และเป็นไปเพื่อความสงบแห่งกิเลส (อุปสมาย) ความรู้ยิ่งในอริยสัจ 4 (อภิญญา) ความตรัสรู้อริยสัจ 4 (สมโพธิ) และการบรรลุนิพพานได้ (นิพพานาย) คือการทำให้บรรลู่ถึงพระนิพพานได้จริง โดยเฉพาะทำให้รู้แจ้งอริยสัจ 4 ตามความเป็นจริง ซึ่งมีลักษณะเป็นไปแบบ “วน 3 รอบ” (ติปริวฏฏ) แห่ง “สังญาณ กิจญาณ กตญาณ” ตามองค์แห่งอริยสัจ 4 คือ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค” จนมีอาการนับได้ “12 อาการ” (ทวารสาการ) (วิ.มหา. (ไทย) 4/16/23-24) จึงถือว่าเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ดีกว่าแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบกามสุขัลลิกานุโยคและอรรถกถาญาณุโยคทั้ง 2 แนวทางที่ย่อหย่อนและตึงเกินไปและมีข้อบกพร่องในทางปฏิบัติ ตามนัยที่ทรงวิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นข้อบกพร่องเชิงมโนทัศน์ไว้แล้วโดยแท้

3. แนวคิดว่าด้วยพุทธปรัชญาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

แนวคิดว่าด้วยพุทธปรัชญาที่ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นความรู้ในความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 ที่เกิดขึ้นหลังสิ้นความสงสัยแล้ว คือ พระพุทธเจ้าเองผู้เสด็จออกค้นหาความจริงเป็นเวลานานถึง 6 ปี และสามารถทำพระองค์ให้ตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 นี้ได้ในที่สุดแห่งปัจฉิมยามของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (วิสาขมาส) จากนั้นก็ทรงนำความจริงอันประเสริฐที่ได้

ตรัสรู้แล้วนั้นมาแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี อันส่งผลทำให้โกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ ได้เข้าใจความจริงอันประเสริฐ 4 ประการนั้นได้ จนหายสงสัยเหมือนอย่างที่เราพระพุทธเจ้าได้ทรงรู้เห็นและหายสงสัยแล้ว ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็น “สัมมาสัมพุทธะ” (พระพุทธผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ) ได้ ก็เพราะตรัสรู้อริยสัจ 4 แบบยถาภูตญาณทัสสนะ (การรู้เห็นตามความเป็นจริง) นี้และโกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ได้ “ธรรมจักขุ” คือเกิดดวงตาเห็นธรรมจนบรรลุเป็นพระโสดาบันได้ ก็เพราะรู้เห็นความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 นี้เช่นกัน

3.1 แนวคิดว่าด้วยอริยสัจ 4 ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร

อริยสัจ 4 คือ “ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค” ที่ถือว่าเป็นความจริงอันประเสริฐหรือความจริงที่บุคคลรู้เห็นตามความเป็นจริงแล้วทำให้เป็นอริยะได้ จัดเป็น “ศูนย์กลางแห่งความรู้ในพุทธปรัชญา” และเป็น “หัวใจของพุทธปรัชญา” จึงนับว่ามีความสำคัญที่สุดในแง่เป็นความรู้จริงหรือแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ (เดียน คำดี. 2534 : 18) มีภาวะเป็นความหลุดพ้นจากทุกข์ที่ไม่กำเริบ จึงทำให้ภพชาติที่เกิดมาของบุคคลที่ได้ตรัสรู้หรือรู้แจ้งอริยสัจ 4 แล้วนั้นถือว่า “เป็นภพสุดท้าย บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก(ต่อไป)” (วิ.มหา. (ไทย) 4/16/24) และมีญาณทัสสนะเกิดขึ้นในตนที่ทำให้หายสงสัยและสามารถยืนยันความรู้จริงของตนได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ความรู้เห็นตามเป็นจริงของเราในอริยสัจ 4 นี้ วนไป 3 รอบ จนมีอาการ 12 อย่างนี้ ยังไม่หมดจดดีตราบใด เราก็อยังไม่ยืนยันว่าเป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในโลก กับทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ ตรานั้น” (วิ.มหา. (ไทย) 4/16/23) ความรู้เห็นตามเป็นจริงในอริยสัจ 4 เกิดขึ้นได้ ก็โดยอาศัยการปฏิบัติไปตามแนวทางปฏิบัติแบบมรรคมงคล 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อให้ถึงความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งหลาย อริยสัจหรือความจริงอันประเสริฐ 4 เป็นผลของการค้นพบความจริงในเชิงปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ สภาวะแห่งความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ จึงเรียกว่า “อริยสัจ 4”

ตามนัยแห่งอัมมจักกัปปวัตตนสูตร แนวคิดว่าด้วยอริยสัจ 4 สืบถึงความรู้หรือการรู้แจ้งความจริงอันประเสริฐที่เรียกว่าอริยสัจ 4 ประการนี้ คือ ทุกข์ ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (แนวปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์) ซึ่งก็คือมรรคมงคล 8 หรือเรียกชื่อได้สั้นๆ ว่า “**ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค**” อันได้ชื่อว่า “**อริยสัจ**” ในพุทธปรัชญา โดยอริยสัจแต่ละข้อนี้มีการอธิบายความหมายได้ ดังนี้ (วิ.มหา. (ไทย) 4/14/21-22) :

1) **ทุกข์** เป็นภาวะที่เป็นปัญหากับมนุษย์ ทั้งนี้ก็เพราะมองว่า ชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยทุกข์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น (1)ชาติทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะการเกิด (2)ชราทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะแก่ชรา (3) พยาธิทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะเจ็บป่วย (4) มรณทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะตาย (5) โสภทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะเศร้าโศก (6) ปริเทวทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะร้องไห้คร่ำครวญ (7) ทุกขทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะร่างกายเจ็บปวด (8) โทมนัสทุกข์ที่เป็นทุกข์เพราะการเสียใจ (9) อุปายาสทุกข์ที่เป็นทุกข์เพราะการสะสมสะสมอันพิโรธพิน (10) อัปปิเยหิ สัมปโยคทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะการประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก (11) ปิเยหิ วิปโยคทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่รัก และ (12) ยัมปิยฉัง น ลภติทุกข์ ที่เป็นทุกข์เพราะการไม่ได้สิ่งที่ตนปรารถนา รวมทั้งการยึดมั่นถือมั่นในขั้น 5 คือ “รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ” ของบุคคล ก็ทำให้บุคคลเป็นทุกข์ได้

2) **สมุทัย** เป็นตัวสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ขึ้นในชีวิตของบุคคล ได้แก่ ตัณหา 3 ที่ทำให้บุคคลเกิดความได้-อยากมี-อยากเป็นอยู่โดยตลอด หรือไม่อย่างได้-อยากมี-อยากเป็นในหลายเรื่อง ทำให้เกิดความเพิลิดเพิลินและความกำหนัดยินดี มีปกติทำให้เพิลิดเพิลินในอารมณ์ คือ (1) กามตัณหา เป็นความอยากในกามารมณ์ ในทางรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ เป็นสิ่งยั่วให้เกิดกิเลสในจิตใจ ทั้งวัตถุกามและกิลีสกาม ถ้าได้ตามที้อยากก็เป็นสุข ถ้าไม่ได้ก็เป็นทุกข์ (2) ภวตัณหา เป็นความอยากมี-อยากเป็น ความอยากให้มีหรือภาวะที่ชอบใจเกิดขึ้น ถ้าเป็น-มีได้สมใจหรือได้สิ่งหรือภาวะที่ชอบใจตามปรารถนาได้ ก็เป็นสุข แต่ถ้าไม่ได้เป็นหรือไม่ได้ตามที่ปรารถนา ก็เป็นทุกข์ และ (3) วิภวตัณหา เป็นความไม่อย่างมี-ไม่อย่างเป็น ความอยากให้มีหรือภาวะที่ไม่ชอบใจสิ้นไป หรือความอยากมี-

อยากเป็นในสิ่งที่สุดท้ายของธรรมชาติ เช่น เกิดมาแล้วไม่อยากแก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น ถ้าไม่มี-ไม่เป็นตามที่ยาก ก็เป็นสุข ถ้าไม่มี-ไม่เป็นตามอยากไม่ได้ ก็เป็นทุกข์ ตัณหาในทัศนะของพระพุทธศาสนาดังกล่าว ถือว่าเป็นกิเลสตัวสำคัญที่ทำให้เกิดอุปาทาน หรือความยึดมั่นถือมั่นในสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดภพชาติขึ้นในวงจรแห่งสังสารวัฏของโลก คือทำสัตว์โลกให้เกี่ยวข้องอยู่ในไตรภพหรือไตรภูมิจนกว่าจะทำตนให้หลุดพ้นหรือบรรลุนิพพานได้

3) **นิโรธ** เป็นการวางเป้าหมายเพื่อการดับเหตุแห่งทุกข์ที่กำลังเป็นหรือกำลังเผชิญอยู่ให้ลดน้อยหรือหมดไปจนได้ โดยวิธีดับต้นเหตุที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์นั้นๆ มิให้เหลือด้วยวิปัสสนาญาณ จนสามารถบรรลุดังความดับทุกข์ที่กำลังเป็นหรือกำลังเผชิญอยู่นั้นได้ในที่สุด

4) **มรรค** เป็นแนวทางปฏิบัติหรือมรรควิธีที่ปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์หรือความหลุดพ้นจากทุกข์ คือมรรคมรรค 8 อันประกอบด้วย : 1) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) 2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) ถือว่าเป็น “ทางสายกลาง” หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ไม่ซัดเซไปมาหรือเอนเอียงไปมา “ย่อหย่อนเกินไป” และ “ตึงเครียดเกินไป” แต่ว่า “พอดี เป็นกลาง” ที่มุ่งตรงต่อเป้าหมายได้ชัดเจนและตรงทาง

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า อริยสังขล 1 คือ ทุกข์ บอกถึงลักษณะของชีวิตบุคคลว่าเป็นทุกข์ อริยสังขล 2 คือ สมุทัย บอกให้รู้ว่า ต้นเหตุเป็นสาเหตุของทุกข์ในชีวิตของมนุษย์ อริยสังขล 3 คือ นิโรธ บอกถึงเป้าหมายในชีวิตของบุคคล คือการถึงผลเลิศในการดับทุกข์ที่เป็นเป้าหมายให้ได้ และอริยสังขล 4 คือ มรรค บอกถึงการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้นบุคคลหลุดพ้นจากทุกข์ตามเป้าหมายที่กำหนดให้ได้จริงในที่สุด โดยใช้มรรคมรรค 8 เป็นหลักปฏิบัติไปพร้อมๆ กันทั้ง 8 ข้อแบบเป็น “มัดคสมังคิ” หรือ “มรรคสามัคคี” โดยเป็นเหมือนกับเชือก 8 เกลียวหรือ 8 เส้นที่ถักหรือรวมเป็นเส้นเดียวกัน จึงจะสามารถปฏิบัติเพื่อถึงการดับทุกข์ตามเป้าหมายทางการปฏิบัติได้ (เดือน คำดี. 2534 : 25)

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า อริยสัจ 4 เป็นความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าและโกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ ได้รู้แจ้งแล้ว ถือเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ คือการกำจัดกิเลสหรืออริยาได้ แต่ความรู้แจ้งอริยสัจ 4 เช่นนี้ ก็ต้องเป็นความรู้แจ้งด้วยญาณทัสสนะ มิใช่เป็นความรู้เห็นด้วยการนึกเดาเอาเองหรือรู้ด้วยความรู้ทางโลกทั่วไปที่มีอยู่หรือที่เรียนรู้แต่อย่างใด ซึ่งความรู้เห็นแจ้งตามเป็นจริงหรือปัญญาญาณนี้จะเกิดจากความรู้ภายในโดยวิปัสสนาญาณ เรียกว่า “ยถาภูตญาณทัสสนะ” (การรู้เห็นตามความเป็นจริง) ใน “ความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4” ที่มีลักษณะเป็นไปในแบบ “วนครบ 3 รอบ” (ตีปริวฏฐิ) ตาม “ญาณทัสสนะ 3” คือ “สังขญาณ กิจญาณ กตญาณ” ที่เกิดขึ้นเวียนไปตาม “กิจในอริยสัจ 4 ข้อๆ ละ 3 รอบ” ในแง่ว่า ทุกข์เป็น “สิ่งควรกำหนดรู้” (ปริยญา) สมุทัยเป็น “สิ่งควรละเสีย” (ปหานะ) นิโรธเป็น “สิ่งควรทำให้แจ้ง” (สังคิกิริยา) และมรรคเป็น “สิ่งควรเจริญหรือทำให้เกิดขึ้น” (ภาวนา) จนรวมแล้วมีอาการได้ทั้งสิ้น 12 อาการหรือ 12 รอบ ($4 \times 3 = 12$) (ทวาทสการ) จึงจะจัดได้ว่าเป็นความรู้ความจริงอันประเสริฐแห่งอริยสัจ 4 ตามนัยที่ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (วิ.มหา. (ไทย) 4/15/22-23) กล่าวไว้ได้ ดังนี้

1) **สังขญาณ** คือญาณหยั่งรู้หน้าที่ (กิจ) ของการรู้เห็นจริงในอริยสัจ 4 คือ (1) รู้ว่า ทุกข์เป็นของจริง (2) รู้ว่า สมุทัยเป็นของจริง (3) รู้ว่า นิโรธเป็นของจริง (4) รู้ว่า มรรคเป็นของจริง

2) **กิจญาณ** คือญาณหยั่งรู้หน้าที่ (กิจ) ที่ควรทำต่ออริยสัจ 4 ตามเป็นจริง คือ (1) รู้ว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ (2) รู้ว่า สมุทัยเป็นสิ่งที่ควรละ (3) รู้ว่า นิโรธเป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้ง (4) มรรคเป็นสิ่งที่ควรทำให้เจริญ

3) **กตญาณ** คือญาณหยั่งรู้หน้าที่ (กิจ) ที่ได้กระทำแล้วต่ออริยสัจ 4 ตามเป็นจริง คือ (1) รู้ว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ ก็ได้กำหนดแล้ว (2) รู้ว่า สมุทัยเป็นสิ่งที่ควรละ ก็ได้ละได้แล้ว (3) รู้ว่า นิโรธที่ควรทำให้แจ้ง ก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว (4) รู้ว่า มรรคที่เป็นสิ่งที่ควรทำให้เจริญ ก็ได้ทำให้เจริญแล้ว (อภิญฺเฐน โพรฺสสาน. 2551 : 179)

3.2 อริยสัจ 4 กับแนวคิดเชิงปฏิบัติที่สื่อนัยในร่มมัจจกัมปาวัดตนสูตร

ตามนัยแห่งร่มมัจจกัมปาวัดตนสูตร ชีวิตของบุคคลแต่ละบุคคลถูกมองว่าเต็มไปด้วยทุกข์มีอย่างต่างๆ สุขที่สื่อถึงนิโรธในเชิงมโนทัศน์นั้น ก็คือการทำทุกข์ให้น้อยลงหรือทำทุกข์ให้หมดสิ้นไป (วิ.มหา. (ไทย) 4/14/21-22) กระนั้นถึงแม้ปัจเจกบุคคลจะมีทุกข์มีอย่างต่างๆ เกิดขึ้นในชีวิตของตนอยู่เสมอๆ แต่ความทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นๆ ก็สามารถลดลง กำจัด หรือทำลาย เพื่อสร้างสุขให้เกิดแก่ชีวิตของบุคคลผู้มีทุกข์หรือปัญหาเช่นนั้นได้ ความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 ในร่มมัจจกัมปาวัดตนสูตร ยืนยันมโนทัศน์นี้ โดยถือว่า อริยสัจ 4 เป็นแนวคิดที่สื่อสะท้อนถึงแนวคิดเชิงปฏิบัติเพื่อแก้ทุกข์หรือปัญหาของบุคคลได้ แนวคิดมุ่งไปที่เหตุปัจจัยทั้งข้างนอกและข้างในที่เป็นปัญหา โดยชี้ให้บุคคลมองเห็นทุกข์หรือปัญหาที่ตัวบุคคลเองเป็นหลักใหญ่ ไม่ให้มองหาเหตุและแนวทางแก้ไขไปที่บนฟ้าหรือขัดทอดต่อโชคชะตาชีวิต คือให้บุคคลแก้ทุกข์หรือปัญหาด้วยการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามของตนเองตามเหตุปัจจัย โดยไม่คิดหวังพึ่งการอ้อนวอนเทพเจ้าหรือนอนคอยโชควาสนา เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546 : 917) จึงจัดเป็นความจริงอันประเสริฐที่บอกสอนบุคคลผู้มีทุกข์หรือปัญหาให้รับรู้และเข้าใจความจริงอันประเสริฐข้อแรก คือทุกข์ ให้ชัดก่อน เพื่อสืบสาวหาสาเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหาอันเป็นความจริงอันประเสริฐข้อที่ 2 ตามมา และรู้เท่าทันความจริงนี้โดยการกำหนดรู้ทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วนั้นๆ เพื่อการดับทุกข์หรือแก้ปัญหาให้ได้ อันเป็นความจริงอันประเสริฐข้อที่ 3 โดยสร้างความมั่นใจให้แก่ตัวบุคคลขึ้นว่า ทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วนั้นๆ สามารถแก้ไขได้ด้วยมรรควิธีที่ถูกต้องตามแนวเหตุผล อันจัดเป็นความจริงอันประเสริฐข้อที่ 4

อริยสัจ 4 เป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติที่มุ่งหมายให้บุคคลคิดและลงมือปฏิบัติไปตามวิธีสืบสาวเหตุปัจจัย จาก “ผล” ไปหา “เหตุ” เพื่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ต้นเหตุแบบตรงจุดหรือตรงเรื่อง โดยเป็นแนวคิดที่มีลักษณะสำคัญตามแนวนัยแห่งร่มมัจจกัมปาวัดตนสูตร ดังนี้

1) **อริยสัจ 4** เป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติที่ดำเนินไปตาม “ผล” และ “เหตุ” โดยเริ่มจากการรับรู้และยอมรับ “ผล” ที่เป็น “สภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่และเห็นได้ชัด” เพื่อสืบสาวไปหา “เหตุ” ที่ยังไม่เห็นชัดหรือยังไม่รู้แน่ให้รู้ชัดหรือรู้แน่นอนได้ แล้วแก้ไขจัดการไปที่ต้นเหตุ แนวคิดอริยสัจ 4 ตามนัยธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แบ่งได้เป็น 2 คู่เชิงมโนทัศน์ โดยสอดคล้องกับกิจของอริยสัจ 4 คือ **คู่ที่ 1 ทุกข์กับสมุทัย** เป็นการมองว่า “ทุกข์” เป็นผล ที่เป็นตัวปัญหา ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่กำลังประสบอยู่ในชีวิตของบุคคลมีอย่างต่างๆ ไม่เป็นที่ต้องการ แต่ว่าเป็น “สิ่งที่ต้องกำหนดรู้และยอมรับ” ให้ได้ก่อนเป็นเบื้องต้น (ปริยญา) ขณะที่ “สมุทัย” เป็นเหตุ ซึ่งเป็นที่มาของทุกข์หรือปัญหา ถือเป็น “สิ่งที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขให้หมดไป” (ปหานะ) และ**คู่ที่ 2 นิโรธกับมรรค** เป็นการมองว่า “นิโรธ” เป็นผล ซึ่งเป็นภาวะสิ้นทุกข์หรือปัญหา ถือเป็น “เป้าหมายที่ต้องการจะเข้าถึงหรือทำให้แจ้ง” (สัจฉิกิริยา) ขณะที่ “มรรค” เป็นเหตุ ถือเป็นมรรควิธีหรือแนวทางปฏิบัติที่ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหา (ภาวนา) เพื่อการบรรลุเป้าหมาย คือภาวะสิ้นทุกข์หรือหมดปัญหาให้ได้ในที่สุด แนวคิดที่กล่าวแล้วนี้ถือว่าเป็นกิจหรือหน้าที่ในอริสัจ 4 ตามที่ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (วิ.มหา. (ไทย) 4/15/22-23) ได้แสดงนัยเอาไว้

จากที่กล่าวแล้วข้างต้น จึงเห็นได้ว่า แนวคิดอริยสัจ 4 แบ่งได้เป็น 2 ตอน คู่กัน คือ ตอนที่ว่าด้วยทุกข์หรือปัญหา ซึ่งได้แก่ **ทุกข์กับสมุทัย** เป็นตอนที่บุคคลผู้คิดจะแก้ทุกข์หรือปัญหาที่มีอยู่หรือกำลังเผชิญอยู่ในตนจะต้องกำหนดรู้ (ปริยญา) และต้องคิดละหรือแก้ไข (ปหานะ) เป็นเบื้องต้นไปตามลำดับ ก่อนที่จะดำเนินการไปสู่ตอนที่ 2 คือ ตอนที่ว่าด้วยการดับทุกข์หรือแก้ปัญหาคือ **นิโรธกับมรรค** ซึ่งเป็นตอนที่มุ่งหวังในแง่เป็นจุดมุ่งหมายของการแก้ทุกข์หรือปัญหาได้ (สัจฉิกิริยา) และการลงมือปฏิบัติไปตามแนวทางปฏิบัติที่คิดกำหนดวางเอาไว้แล้วนั้น (ภาวนา) จนกว่าจะแก้ทุกข์หรือปัญหาได้ในที่สุด

2) **อริยสัจ 4** เป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาแบบตรงจุด ตรงเรื่อง หรือตรงประเด็น โดยมุ่งหมายต่อเรื่องเป็นปัญหาชีวิตและแก้ไขไปตามต้นเหตุของเรื่องหรือประเด็นปัญหาที่เป็นหรือกำลังเผชิญอยู่ เป็น “วิธีแก้ปัญหาแบบธรรม (อริยสัจ 4)” มิใช่แก้ที่ปลายเหตุแบบโลกๆ มีลักษณะ “แก้ปัญหาแบบกลบทุกข์เอาไว้”

(ปิ่น มุทุกันต์. 2541 : 8-9) ทุกข์หรือปัญหาในการแก้ปัญหานี้หมดไปได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น แล้วก็กลับมาเป็นหรือมาให้ต้องเผชิญได้อีก ทำให้ต้องตามแก้อยู่เรื่อยอย่างไม่จบสิ้น แต่การแก้ทุกข์หรือปัญหาตามแนวอริยสัจ 4 เป็นการแก้ทุกข์หรือปัญหาแบบสิ้นเชิงที่ปลายเหตุ หายหรือหมดปัญหาแล้ว จะไม่กลับมาเป็นหรือมาให้ต้องเผชิญอีก

3) **อริยสัจ 4** เป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติที่มุ่งสร้างความมั่นใจแก่ผู้ประสบทุกข์หรือมีปัญหว่า ทุกข์หรือปัญหาทุกอย่างนั้นๆ สามารถแก้ได้หรือมีทางแก้ไขได้ ถ้ามีกระบวนการตามแนวคิดเชิงปฏิบัติแบบอริยสัจ 4 โดยการเริ่มจากการยอมรับความจริงของทุกข์หรือปัญหา คิดค้นหาสาเหตุ กำหนดเป้าหมาย และหาวิธีการแก้ไข ที่ถูกต้อง ไปตามลำดับ ด้วยเหตุนี้ แนวคิดอริยสัจ 4 จึงเป็นแนวคิดที่มุ่งแนะนำไม่ให้นุคคลกลัวปัญหาหรือหนีปัญหา แต่บอกให้บุคคลกล้าสู้หรือกล้าเผชิญกับทุกข์หรือปัญหาต่างๆ ด้วยสติปัญญาของตัวบุคคลเอง คิดหาทางแก้ไขหรือจัดการทุกข์หรือปัญหานั้นๆ ไปตามแนวคิดอริยสัจ 4 ทุกข์หรือปัญหาทุกอย่าง ก็จะได้รับ การแก้ไขให้ผ่านได้ด้วยดีและสามารถแก้ไขได้

4. ลักษณะความรู้พุทธปรัชญาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

พระพุทธเจ้าตรัสรู้หรือความจริงอันประเสริฐ ความจริงที่ทำให้เป็นพระอริยะ 4 อย่าง ซึ่งความรู้ในเรื่องนี้มีลักษณะเป็นแบบ “รู้เพื่อปฏิบัติหรือบอกสอน เพื่อให้คนอื่นรู้เห็นเป็นพยานตามเป็นจริงหรือให้ได้ดวงตาปัญญา (ธรรมจักขุ) เกิดขึ้นในผู้ฟัง” ตามนัยแห่งธัมมจักกัปปวัตตนสูตร การจะยืนยันเรื่องนี้ได้ชัดเจนนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจช่วงของการบำเพ็ญกุศกริยาของพระพุทธเจ้า การหวังจะเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์หลังได้ตรัสรู้แล้วของพระพุทธเจ้า และการแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความรู้ทางพุทธปรัชญา (รวมทั้งความรู้ทางพระพุทธศาสนาด้วย) นั้น มีลักษณะเป็นแบบ “**รู้เพื่อปฏิบัติหรือบอกสอนเพื่อให้คนอื่นรู้เห็นจริงเป็นพยาน**” มิใช่มีลักษณะทางปรัชญาเป็นแบบ “รู้เพื่อรู้” เหมือนอย่างปรัชญาตะวันตกทั่วไป ดังนี้

1) พระพุทธเจ้าทรงเคยใช้ชีวิตสำราญ สนุกสนาน และเพลิดเพลินอยู่ในกามสุขตามแนวคิดปรัชญาของจารวาก ปกฏักัจจายณะ และอชิตเกสสัมพล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเสวย การนันทนาการ และการสำราญพระอิริยาบถไปวันๆ ของความเป็นเจ้าชายแห่งศากยวงศ์ ที่พระเจ้าสุทโธทนะ พระราชบิดา ได้ประกอบสร้างขึ้นให้เป็นมายาคติเพื่อผูกมัดพระองค์ให้อยู่ครองชมราวาสเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป ตามที่พระราชบิดาทรงคาดหวังให้เป็นให้ได้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. 2541 : 20-21) แต่เมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จหนีออกจากพระราชวัง เข้าไปศึกษาเรียนรู้กับคณาจารย์ผู้ทรงภูมิรู้ทางจิตหรือโยคะ และทรงเลือกแนวทางบำเพ็ญทุกกรกิริยาด้วยวิธีการทรมานตนในหลายรูปแบบเพื่อหวังความหลุดพ้นทางจิต ปัญจวัคคีย์ที่มีความเชื่อมั่นในแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบอัสติกมถานูโยคเป็นทุนเดิม และมีความเชื่อมั่นว่า พระสิทธัตถะจะได้ค้นพบความจริงโดยวิธีบำเพ็ญทุกกรกิริยาจนได้เป็นศาสดาเอกของโลกตามคำทำนายที่เคยมีตั้งแต่ทรงประสูติได้ไม่นานวันได้แน่ จึงได้มาเฝ้าบรณนิบัติรับใช้และถวายคำแนะนำในเรื่องการบำเพ็ญทุกกรกิริยาในรูปแบบต่างๆ จนถึงวิธีการอดอาหาร ในขณะที่ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาอยู่นั้น แต่เมื่อพระสิทธัตถะทรงเลิกบำเพ็ญทุกกรกิริยาโดยวิธีอดอาหาร หันกลับมาเสวยพระกระยาหารเพื่อให้กายและจิตมีความสมดุลกันในทางปฏิบัติ ปัญจวัคคีย์ที่มองการเลิกบำเพ็ญทุกกรกิริยาโดยการอดอาหารและหันมาเสวยพระกระยาหารเช่นนั้นว่า ทรงเป็นผู้เวียนมาเป็นคนมักมากในบริโภคอาหาร เหมือนอย่างที่ทรงเคยกระทำอยู่ในชีวิตชมราวาสมาก่อน จึงไม่อาจบรรลุความจริงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เป็นศาสดาเอกของโลกได้แน่แล้ว (ม.ม. (ไทย) 13/335/404-405) จึงหนีพระสิทธัตถะไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี แคว้นกาฬี

2) เมื่อพระสิทธัตถะทรงอยู่ตามลำพัง ทรงบำเพ็ญทางจิตตามแนวสติปัฏฐานที่ทรงเคยปฏิบัติตอนปฐมวัยในคราวตามเสด็จพระราชบิดาไปร่วมงานวันปมงคลแรกนาขวัญของแคว้นสักกะ และตามแนวทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาอย่างทรงเชื่อมั่นมากๆ ในผลของการอธิษฐานจิตลอยถาดมฤปายาสของนางสุชาดาที่นำมาถวาย แล้วปรากฏผลว่า ถอดนั้นลอยทวนกระแสไปได้ จนทำให้พระองค์ได้

ค้นพบความจริงว่าด้วยอริยสัจ 4 ที่ทำให้บรรลุต้มมาสัมโพธิญาณได้สำเร็จ และเมื่อผ่าน 7 สัปดาห์ของการเสวยวิมุตติสุขแล้ว พระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระมหากรุณาต่อเวไนยสัตว์ ก็เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์เพื่อแสดงความจริงที่ตรัสรู้แล้วนั้นแก่ปัญจวัคคีย์ให้ได้รับรู้เห็นตามพระองค์ด้วย แต่ว่าปัญจวัคคีย์นั้นไม่พอใจต่อพระองค์อย่างมาก ที่ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยาแล้วหันมาเสวยพระกระยาหาร จึงถูกมองว่าเป็นคนมักมากในการกลับมากินอาหารอีกครั้ง การที่จะแสดงความจริงอันประเสริฐแห่งอริยสัจ 4 ให้ปัญจวัคคีย์ได้รับรู้ได้นั้น พระองค์ทรงจำเป็นต้องหยุดทัศนคติเชิงลบที่มีต่อพระองค์ ที่ว่าทรงเป็นคนเวียนมาเป็นคนมักมากในการบริโภคให้ได้เสียก่อน จึงตรัสเตือนให้ปัญจวัคคีย์นั้นได้หวนระลึกถึงความหลังทางคำพูดว่า การตรัสว่าพระองค์ได้ตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐแล้ว จะแสดงความจริงนั้นได้รับฟังเช่นนั้น เป็นคำที่พระองค์ไม่เคยตรัสมาก่อนเลย ซึ่งก็ทำให้ปัญจวัคคีย์ที่ทำการรักษาอาการกระด้างกระเดื่องและมีทัศนคติเชิงลบต่อพระองค์เช่นนั้น มีจิตอ่อนโยนลง และน้อมจิตที่จะรับฟังความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธองค์จะแสดงให้ได้รับฟัง (ม.ม. (ไทย) 13/342-343/413-415; สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. 2541 : 58-59) ต่อไป

3) พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรให้ปัญจวัคคีย์ได้สดับเพื่อหวังให้ได้รับรู้เห็นเป็นพยานต่อการได้ตรัสรู้จริงตามพระองค์บ้าง โดยมีเนื้อหาสำคัญตามนัยแห่งธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ (วิ.มหา. (ไทย) 4/13-16/20-24) :

ตอนที่หนึ่ง เป็นการตรัสแสดงในเชิงวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดและแนวปฏิบัติแบบสุดโต่ง 2 แนวทางว่า ไม่ควรข้องแวะ คือ (1) **กามสุขัลลิกานุโยค** เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ สุดโต่งด้านยอหย่อนเกินไป และ (2) **อิตถกิลมถานุโยค** เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ สุดโต่งด้านตึงเคร่งครัดเกินไป จึงทำให้มีข้อบกพร่องต่างๆ ตามมา เช่น เป็นของต่ำ (หีน) เป็นกิจกรรมของชาวบ้าน (คัมโม) เป็นเรื่องของปฤชน (ไปฤชนิก) ทำให้เป็นทุกข์ (ทุกข์) ไม่ประเสริฐ (อนริโย) และไม่มีประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ (อนตถสณฺหิต) เป็นการปรับทัศนคติเชิงเป็นลบและความเชื่อมั่นในประเพณีนิยมแบบดั้งเดิมเชิงปฏิบัติของปัญจวัคคีย์นั้นให้เห็นคล้อยตามข้อวิพากษ์

วิจารณ์ของพระพุทธองค์นั้นเสียก่อน คือทำให้เข้าใจได้ว่า บุคคลที่จะสามารถหลุดพ้นจากทุกข์จนเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดทางพุทธปรัชญาหรือพระพุทธศาสนาได้นั้น จะต้องไม่ข้องแวะกับแนวทางปฏิบัติแบบสุดโต่งทั้ง 2 นั้น มิเช่นนั้น ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติในแนวทางที่ไม่ประเสริฐและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เชิงปฏิบัติอะไรตามแนวพุทธปรัชญาเลย

จากนั้นจึงมาถึง**ตอนที่ 2** ที่พระพุทธเจ้าทรงเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบ “พอดี เป็นกลาง” ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ “ทางสายกลาง” อันได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ที่เรียกสั้นๆ ว่า มรรค 8 ตามแนวพุทธปรัชญาของพระพุทธองค์ว่าเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดี ผู้ปฏิบัติด้วยดีแบบ “มัคคสมังคี” หรือ “มัคคสามัคคี” แล้วจะมีผลทางปฏิบัติได้ดีกว่าแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบสุดโต่งทั้ง 2 แนวทางนั้น ทั้งนี้ก็เพราะเป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถทำให้เกิดดวงตาปัญญา (จกขุกรณี) และทำให้เกิดองค์ความรู้ในอริยสัจ 4 (ญาณกรณี) เป็นไปเพื่อความสงบแห่งกิเลส (อุปสมาย) เพื่อความรู้ยิ่งในอริยสัจ 4 (อภิญญา) เพื่อความตรัสรู้อริยสัจ 4 (สมโพธาย) และเพื่อบรรลุนิพพานได้ (นิพพานาย) คือพระพุทธเจ้าพยายามจะเสนอว่า เป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา ก็คือการบรรลุนิพพาน ที่สามารถทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตาย-เกิดในสังสารวัฏของสรรพสัตว์ได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามแนวทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา อันได้แก่ มรรคมีองค์ 8 เท่านั้น จึงจะสามารถทำให้บรรลุถึงนิพพาน คือ “นิโรธ” ซึ่งเป็นการดับทุกข์และได้บรมสุขแท้จริง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางการปฏิบัติได้ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงยืนยันด้วยประสบการณ์เชิงปฏิบัติที่พระองค์ได้ทรงเคยปฏิบัติมาและได้ตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐ คืออริยสัจ 4 นี้มาแล้วตามความเป็นจริง

ต่อจากนั้นก็ถึง**ตอนที่ 3** ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงผลแห่งการตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 ของพระพุทธองค์เอง โดยทรงใช้แนวคิดและแนวปฏิบัติแบบอริยสัจ 4 คือ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค” ตามกิกในอริยสัจ 4 ที่รู้เห็นแบบ “ยถาภูตญาณทัตสนะ” (การรู้เห็นตามความเป็นจริง) ด้วยว่าอริยสัจ 4 ในพุทธปรัชญานั้น เป็นแนวคิดว่าด้วยการรู้ “ทุกข์และสาเหตุแห่งทุกข์” และการรู้ “การกำหนดเป้าหมายของการดับทุกข์และแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่การ

ดับแห่งทุกข์ได้ ซึ่งถือเป็นการรู้เห็นตามความเป็นจริงหรือยถาภูตญาณทัสสนะด้วย วิปัสสนาญาณ ที่มีลักษณะ **“วนครบ 3 รอบ”** (ติปริวฏฏ) แห่งญาณทัสสนะ 3 คือ **“สังญาณ กิจญาณ กตญาณ”** ตามนัยแห่ง **“กิจในอริยสัจ 4”** คือ ทุกข์เป็นสิ่งควรกำหนดรู้ (ปริณญา) สมุทัยเป็นสิ่งควรละเสีย (ปหาน) นิโรธเป็นสิ่งควรทำให้แจ้ง (สัจฉิกิริยา) และมรรคเป็นสิ่งควรทำให้เจริญ (ภาวนา) ซ้ำละ 3 รอบ วนไปจนมีอาการได้ 12 อาการหรือรอบ ($4 \times 3 = 12$) การรู้หรือยสัจ 4 โดยญาณทัสสนะตามเป็นจริงนี้เท่านั้น จึงจะทำให้บุคคลผู้รู้เห็นนั้นได้ชื่อว่าเป็น **“ผู้รู้จริง”** อันส่งผลให้เป็นผู้ถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ดังนี้ ที่ทำให้ภพชาติที่เกิดขึ้นแล้วนั้น จัดเป็นภพชาติสุดท้ายซึ่งจะไม่มีภพภูมิต่อไปอีก

โกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจจคคีย์ ได้ฟังความจริงตามนัยแห่งพุทธปรัชญาที่พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงให้ฟังอย่างนั้น สงกระแสดจิดไปตามพระสุรเสียงที่ตรัสเทศนา ก็ทำให้เกิดวิปัสสนาญาณที่มีดวงตาปัญญาในการมองเห็นความจริง (จกฺขุ) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ในอริยสัจ 4 (ญาณ) ก็เกิดความรู้แจ้งชัดในอริยสัจ 4 (วิชฺชา) โดยเป็นความเข้าใจในอริยสัจ 4 ที่วาบขึ้นในดวงจิตแบบสว่างวาบและแจ่มแจ้งขึ้นว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” (วิ.มหา. (ไทย) 4/16/24) ที่ส่งผลให้ท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน ที่ส่งผลให้โลกธาตุสะเทือนสั่นไหว และเทวดา พรหม ต่างส่งเสียงให้สาธุการ ทั้งยังทำให้พระพุทธรเจ้าทรงยินดีพระทัยเป็นอย่างยิ่งในสิ่งที่ได้เกิดขึ้น ถึงกับทรงเปล่งพระอุทานออกมาว่า “ผู้เจริญทั้งหลาย โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ผู้เจริญทั้งหลาย โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ” (วิ.มหา. (ไทย) 4/17/25) อันทำให้คำว่า “อัญญาโกณฑัญญะ” ตามพุทธพจน์ที่ทรงเปล่งพระอุทานออกมานี้ ได้กลายมาเป็นสมัญญานามเรียกโกณฑัญญะว่า พระอัญญาโกณฑัญญะ นับตั้งแต่ได้บวชเป็นพระภิกษุแบบเอหิภิกขุรูปแรกในพระพุทธศาสนาเป็นต้นมา

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ย่อมสื่อสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนตามนัยแห่งอัมมจักกัปปวัตตนสูตรได้ว่า ความรู้ความจริงทางพุทธปรัชญานั้นมีลักษณะเป็นแบบ **“รู้เพื่อปฏิบัติ”** หรือ **“รู้เพื่อบอกสอนให้คนอื่นได้รู้เพื่อเป็นพยานรู้เห็นความจริงตามที่ผู้ค้นพบความจริงเชิงพุทธปรัชญานั้นได้รับรู้แล้ว”** ตัวอย่างผู้รู้

ความจริงทางพุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ก็คือ พระพุทธเจ้า ผู้ทรงนำความจริงอันประเสริฐ คืออริยสัจ 4 ที่ได้ทรงค้นพบและตรัสรู้แล้วนั้นมาบอกสอนให้ปัญจวัคคีย์ปฏิบัติตาม และทำให้โกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์นั้น ได้ดวงตาปัญญาในการมองเห็นความจริงเป็นพยานการได้ตรัสรู้จริงของพระพุทธเจ้านั้น จนเป็นที่ปรากฏได้ชัดตามเนื้อหาสาระแห่งอัมมจักกัปปวัตตนสูตรดังที่กล่าวมานั้นนั่นเอง

บทสรุป

จากการศึกษาพุทธปรัชญาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรเพื่อแสดง “วิธีการแนวคิด และลักษณะความรู้ทางพุทธปรัชญา” ที่จัดเป็น “กระบวนการทางพุทธปรัชญา” มานั้น ทำให้ได้พบว่า พระพุทธเจ้าทรงมี 2 สถานะ คือ เป็นนักปรัชญา และเป็นพระศาสดา แต่ดูเหมือนว่าสถานะของการเป็นนักปรัชญานั้นเด่นไม่น้อย เหตุว่าพระองค์ได้ทรงใช้ “วิธีการทางพุทธปรัชญา” ที่เริ่มจากการนำประสบการณ์เก่าในการใช้ชีวิตฆราวาสที่ย่อหย่อนทางการปฏิบัติมาถึง 29 ปีและในการบำเพ็ญทุกกรกิริยาโดยการทรมานร่างกายให้ลำบากมีรูปแบบต่างๆ เกือบ 6 ปีในตอนออกผนวชเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นมาเป็นบทตั้งให้เห็นได้ก่อน แล้วจึงทำการวิพากษ์วิจารณ์ระบบแนวคิดและแนวปฏิบัติของสำนักคิดอื่นๆ คือ กามสุขัลลิกานุโยคตามแนวคิดและแนวปฏิบัติของสำนักปรัชญาของจรวาก ปกฏกัจจายณะ และอิตถเกสกัมพล และอัตตกิลมถานุโยคตามแนวคิดและแนวปฏิบัติของสำนักปรัชญาเซนหรือไชเนและสำนักปรัชญาพราหมณ์-ฮินดูบางสำนัก ที่ปัญจวัคคีย์มีโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า นั้น มีความเชื่อมั่นในแนวทางปฏิบัติตามจารีตนิยมว่า จะเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่นำไปสู่ความหลุดพ้นได้ อย่างที่ยึดถือกันอยู่ในสมัยนั้นได้แน่ โดยทรงทำให้เห็นว่า มีข้อบกพร่องหรือไม่มีผลดีในแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายคือความหลุดพ้นได้จริงเลย เพราะเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่สุดโต่งทางปฏิบัติในแบบย่อหย่อนเกินไป (กามสุขัลลิกานุโยค) และตึงเคร่งครัดเกินไป (อัตตกิลมถานุโยค) จึงเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ไม่ควรข้องแวะหรือข้องเกี่ยว

โดยผู้หวังการหลุดพ้นจากทุกข์ การวิพากษ์วิจารณ์อย่างนี้เป็นไปก็เพื่อนำเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ดีกว่าในระบบพุทธปรัชญาของพระองค์ อันได้แก่ แนวทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคมีองค์ 8 โดยทรงให้เหตุผลตามแนวนัยแห่งธัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่ได้แสดงไว้ว่า แนวทางปฏิบัติสายกลาง เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบพอดี เป็นกลางที่มุ่งตรงสู่เป้าหมายในทางปฏิบัติได้จริง จึงสามารถทำให้เกิดดวงตาปัญญา (จกฺขุกรณี) และองค์ความรู้ในอริยสัจ 4 (ญาณกรณี) เป็นไปเพื่อความสงบของกิเลส ความรู้ยิ่งในอริยสัจ 4 ความตรัสรู้หรืออริยสัจ 4 และการบรรลุนิพพานได้

แนวคิดทางพุทธปรัชญาที่พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่า พระองค์ทรงใช้ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือมรรคมีองค์ 8 มาเป็นแนวปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นได้ โดยวิธีท่าองค์แห่งมรรคทั้ง 8 นี้ให้เป็นหนึ่งเดียวเชิงปฏิบัติแบบมัคคสมังคีหรือมรรคสามัคคี ทำให้ได้ตรัสรู้หรืออริยสัจ 4 คือ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค” ได้จริงด้วยวิปัสสนาญาณ ถือเป็น “การรู้เห็นตามความเป็นจริง” (ยถาภูตญาณทัสสน์) ที่มีลักษณะ “วนครบ 3 รอบ” (ติปริวัฏฏ์) แห่ง “ญาณทัสสนะ 3” คือ “สังขญาณ กิจญาณ กตญาณ” ตามแนวนัยแห่ง “กิจในอริยสัจ 4” ในแต่ละข้อ 3 รอบ จนมีอาการหรือรอบได้ถึง 12 อาการหรือรอบ ($3 \times 4 = 12$) การรู้เห็นตามจริงแบบ “รู้เห็นตามความเป็นจริง” หรือ “ยถาภูตญาณทัสสนะ” อย่างนี้เท่านั้น จึงจะได้ชื่อว่ารู้เห็นอริยสัจ 4 ได้จริง อันจะมีผลให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้โดยไม่กำเริบ มีการเกิดในชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ไม่มีภพภูมิใหม่อีกต่อไปแล้ว

ความรู้จริงทางพุทธปรัชญาที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว มีลักษณะตามนัยแห่งธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นแบบ “รู้เพื่อปฏิบัติ” หรือ “รู้เพื่อบอกสอนคนอื่นให้ปฏิบัติตาม” ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงอาศัยความกรุณาต่อเวไนยสัตว์ จึงนำความจริงอันประเสริฐที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนั้นมาบอกสอนแก่ปัญจวัคคีย์ให้รู้เห็นตาม โดยทรงมีวิธีการทางพุทธปรัชญาที่สำคัญ ก็คือ การทรงใช้ประสบการณ์เดิมของพระพุทธเจ้ามาวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดและแนวปฏิบัติแบบกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยคที่ทรงนำมาเป็นบทตั้งแล้วนั้นว่ามีข้อบกพร่องในทางการปฏิบัติ จึงไม่ควรข้องแวะ ทั้งนี้เพื่อปรับทัศนคติเชิงลบต่อเรื่อง

กามสูตรลัทธิกานูโยคของพระองค์และหวังให้เล็กยึดติดต่อธรรมเนียมนิยมเก่าแบบ
อัสตกลิมกานูโยคของปัญจวัคคีย์ จากนั้นได้เสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบทาง
สายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือมรรคมงคล 8 ว่าดีกว่าแนวคิดและแนวปฏิบัติ
แบบสุดโต่งทั้ง 2 นั้น ทั้งนี้ก็เพราะสามารถทำให้เกิดดวงตาปัญญาและองค์ความรู้
ในอริยสัจ 4 และเป็นไปเพื่อความสงบแห่งกิเลส ความรู้ยิ่งในอริยสัจ 4 ความตรัสรู้
อริยสัจ 4 และการบรรลुพระนิพพานได้ พร้อมกันนั้นก็ได้แสดงแนวคิดอริยสัจ 4
ที่พระพุทธองค์ใช้แนวทางปฏิบัติสายกลางแบบมัชฌิมาปฏิปทาหรือมรรคมงคล 8
เป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์แล้วนั้น ที่มีความรู้เห็นตามเป็นจริง (ยถาภูต
ญาณทสฺสนํ) ที่มีลักษณะ “วนครบ 3 รอบ” (ติปริวัฏฏํ) แห่ง “ญาณทัสสนะ 3” คือ
“สังญาณ กิจญาณ กตญาณ” ตามนัยแห่ง “กิจในอริยสัจ 4” ในแต่ละข้อ 3 รอบ
จนมีอาการหรือรอบได้ถึง 12 อาการหรือรอบ ($3 \times 4 = 12$) ที่ตรัสรู้แล้วนั้น
ให้ปัญจวัคคีย์ได้สดับ จนส่งผลให้โกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์นั้น ได้ดวงตา
ปัญญาที่เข้าใจความจริงอันประเสริฐหรืออริยสัจ 4 ตามเป็นจริงในแบบ “ยถาภูต
ญาณทัสสนะ” ได้สำเร็จ ถือว่าเป็นพยานรู้เห็นความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้า
ได้ตรัสรู้แล้วนั้นในฐานะเป็นพระโสดาบันได้

พระสูตรต่างๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
มิใช่มีนัยการแสดงแนวปฏิบัติที่ถูกต้องและหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาได้
เท่านั้น แต่อย่างยิ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทางพุทธปรัชญาได้โดยการ
วิเคราะห์และตีความ ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงมีสถานะเป็นทั้งพระศาสดา
ของพระพุทธศาสนาและเป็นนักปรัชญาที่สำคัญท่านหนึ่งในอินเดียโบราณในฐานะ
เจ้าสำนักพุทธปรัชญา การศึกษาวิเคราะห์และตีความแนวคิดพุทธปรัชญา
ย่อมเห็นวิธีการทางพุทธปรัชญา แนวคิดทางพุทธปรัชญา และลักษณะความรู้
ทางพุทธปรัชญาในบางแง่มุมได้โดยแท้

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2541). **ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- เดือน คำดี. (2534). **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2535). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ปิ่น มุทุกันต์. (2542). **กลวิธีแก้ทุกข์**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **พุทธธรรม: ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- มนต์ ทองซั. (2530). **4 ศาสนาสาคัญของโลกปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ เล่มที่ 4, 13**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- ศรีธนย์ วงศ์คำจันทร์. (ม.ป.ป). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : บุรพาสาน.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. (2543). **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2541). **พุทธประวัติ เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 53. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระสังฆราช (ปสุตฺตเทว). (2538). **ปฐมสมโพธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รัชชี. (2545). **ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิญญวัฒน์ โพธิ์สาน. (2553). **วิถีคิด วิถีเชื่อ อิสตรี**. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- อภิญญวัฒน์ โพธิ์สาน. (2551). **พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- Titus, Harold H., et al. (1997). *Living Issues in Philosophy*. 7th ed. New York : D Van Nostrand Co.